

которые граничат с Украиной: Румынии, Венгрии, России. Обоснование ирредентистской политики во многих случаях опирается на идею «Великого государства», которая аргументирует восстановление государственности в бывших границах. Ирредентистская риторика присуща партиям правого и правоцентристского направления, которые декларируют заинтересованность в благополучии этнических родственников в соседних государствах. Успешные результаты участия партий в выборах свидетельствует о достижении важных целей: влияние на формирование политических убеждений граждан и получение доступа к государственному управлению.

Ключевые слова: политическая партия, политика ирредентизма, идея «Великого государства».

Gorlo N. Political parties as subjects of the policy of irredentism

The article explores the role of political parties in the policy of irredentism that is aimed at the uniting of divided groups of a nation in a single state. The research deals with the activity of political parties in European countries, including those bordering Ukraine: Romania, Hungary and Russia. The justification of irredentist policy in many cases is based on the concept of «great powers», which argues the restoration of the former state borders. Irredentist rhetoric is inherent to right-wing and center-right parties, which declare interest in the welfare of ethnic relatives in neighboring countries. Successful results of participating in the elections demonstrate the achievement of important goals: the impact on the formation of political views and the accession to government control.

Keywords: political party, the policy of irredentism, the concept of «great powers».

УДК 32:316.485.22-027.21

Дмитренко С. П.

**ПОЛІТИЧНИЙ ПРОТЕСТ:
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ**

У статті проаналізовані основні підходи до пояснення феномену політичного протесту. Вказано на актуальність дослідження проблематики політичного протесту в Україні, оскільки політична та суспільна практика останніх років потребує виваженого та глибокого політологічного аналізу цього явища. Розглянуто основні підходи до пояснення цього складного суспільно-політичного феномену у рамках національних політологічних шкіл на пострадянському просторі, в Європі та США. Зроблено спробу визначити теоретичні рамки дослідження політичного протесту. Вказано, що політичний протест виникає і існує не тільки через існування не ефективної політичної влади, чи дії зорієнтованих на протести індивідів та соціальних груп, але й через об'єктивне існування в суспільстві етнічного, релігійного, мовного та ін. ґрунту для протесту.

У сучасній політичній науці немає узгодженого підходу до визначення політичного протесту. Як вітчизняні, так і зарубіжні автори розглядають це явище у рамках своїх теоретичних досліджень та у контексті більш широких політичних чи соціальних явищ. Згадки про цей феномен частіше можна побачити на шпальтах газет, у телевізійних та радіо новинах, чи журнальній публіцистиці, ніж у наукових виданнях. Між тим політична та суспільна практика народжує велику кількість подій протестного характеру загальнодержавного та регіонального рівнів у всіх країнах світу. Особливо актуальною ця проблема є для вітчизняної політичної дійсності у зв'язку з буремними подіями 2013-2015 років. Отож, політична практика та розвиток нових напрямків політичної науки у сучасний період актуалізують необхідність уточнення та теоретичного доповнення базового доробку зарубіжних та вітчизняних учених щодо проблематики політичного протесту.

З огляду на це, метою статті є спроба уточнення та аналізу базових компонентів політичного протесту.

Теоретичну основу дослідження склали роботи зарубіжних учених для яких проблематика політичного протесту постає важливим елементом їх наукових розвідок. Як частину складних модернізаційних процесів у Європі, феномен політичного протесту виділяв Ш. Айзенштадт. Серед сучасних зарубіжних науковців проблематикою політичного протесту у рамках дослідження революційних подій, насильства та боротьби в політиці займаються Т. Гар, С. Терроу, Дж. Дженкінс, Б. Кландермас, Ч. Тілі, Т. Скокпол, Т. Жиро та інші. Значну увагу проблематиці протестної діяльності приділяє російська політична наука. У цьому напрямку активно працюють російські учені В. Поздняков, А. Шляхова, В. Сафронов, І. Савченко, О. Єпіфанова Д. Челпанова. У вітчизняній політичній науці у рамках дослідження проблематики політичної участі, політичної боротьби та вивчення сучасних суспільних та політичних процесів, проблематика політичного протесту піднімається Н. Ротар, І. Побочим, Є. Лисенко, О. Максимовою. Це означає, що явище політичного протесту виділяється у якості самостійної предметної одиниці у політичній науці, хоча, як наукова категорія, він досі залишається складним та незрозумілим явищем. Наслідком цього розриву є думка Ф. Таненбаума щодо витоків нестабільності політичних систем. Щоправда учений говорить про революцію, як більш широке ніж політичний протест явище, проте у нашому випадку важливим є сам привід для виникнення протестних чи й революційних настроїв. Якщо і можна говорити щось визначене про політичні революції, так це те, що вони не мають і не можуть мати місця в країнах де політична сила розсіяна на тисячу місць і де міриади людей почувають себе особисто включеними у рішення проблем самоврядного церковного приходу, селища і приймають участь у створенні для більшої одиниці, графства, держави чи нації [3, с. 201].

В історичній ретроспекції у європейському політичному просторі політичний протест виявляється під час переходу до нової «модернізованої Європи». Ш. Айзенштадт звертає увагу на те, що такий перехід супроводжувався соціальними та політичними рухами протесту ідеологія яких була породжена надзвичайною різноманітністю західних традицій, чисельними філософськими школами, антиортодоксальними суспільними теоріями, які сформулювались під час буржуазних революцій. Таким чином політичний протест постає як складне та багатовимірне явище. Російський учений С. Поздняков пропонує виділити наступні якісні виміри цього явища. По-перше, політичний протест може існувати у вигляді внутрішнього стану несприйняття політичним суб'єктом пануючих у суспільстві політичних відносин чи політичної системи у цілому. Політичний протест, як внутрішній стан особи чи соціальної групи важко зафіксувати звичними методами соціологічних досліджень. При цьому, вчений підкреслює, що в політичній практиці успіх певної дії вирішальним чином залежить від внутрішнього стану сприйняття його особою чи соціальною групою, від визрівання наміру підтримати чи ігнорувати протестну дію. По-друге політичний протест – це певна форма вираження незгоди, спротиву, неприйняття пануючого політичного курсу, тобто те, що частіше за все виражається певною акцією, дією, вчинком протестного характеру. По-третє, політичний протест – це явище політики, атрибут політичного, який являє собою протидіючі сили, рухи, котрі йдуть у розріз з основними тенденціями політичного життя. Як такий він присутній у будь-якому суспільстві та політичній системі, і, в принципі, є невід'ємною, частинною виразною формою політичної активності людини чи суспільної групи. Вона (активність) регулюється об'єктивними економічними, політичними, соціальними чинниками сформованими у конкретному суспільстві, чи суб'єктивними психологічними механізмами (потреби, інтереси, думки, настрої), які суттєво впливають на політичну активність громадян. У сучасній політичній науці розвиваються ґрунтовні дослідження які з одного боку пропонують опирати феномен політичної активності на реалії інформаційного суспільства де домінують: інформація, знання, суспільний досвід

концентрований у різних формах прояву, а з іншого – на актуальності пізнавальних та ментальних складових політичної активності які сприяють усвідомленню індивідуальних чи групових форм активістських дій. До чинників, які ускладнювали розуміння політичної активності, дослідники також віднесли: закони функціонування і розвитку суспільства, які мають не лише феноменологічний характер, тобто їх не завжди можна спостерігати ззовні; неоднозначність раціонального, на перший погляд, вибору на який часто впливає низка як об'єктивних так і суб'єктивних чинників; необхідність врахування різносторонніх інтересів, потреб кожної людини; новизну різноманітних політичних ситуацій; неоднозначність причинно-наслідкових зв'язків; індивідуальну систему знань та цінностей; властивий кожному спосіб побудови аналітичних зв'язків; індивідуальні уявлення про особисту користь; обсяг зовнішньої інформації; складність структури суб'єкт-об'єктних політичних відносин, зокрема владних, які склалися у суспільстві та багато інших феноменів [2, с. 214].

Автори Політичного енциклопедичного словника, виданого у Києві 1997 року, акцентують, що політичний протест – одна з форм вияву незгоди окремої особи чи певної соціальної спільноти з пануючим політичним курсом або рішенням вищих органів влади в державі (законодавчих, виконавчих, судових), а також стосовно тих чи інших соціальних явищ чи політичних дій. Таким чином українські учені пропонують розглядати політичний протест як певну форму політичної поведінки індивіда чи соціальної спільноти, групи. Політична поведінка – це сукупність реакцій соціальних суб'єктів (спільнот, груп, особистостей) на діяльність політичної системи; взаємодія суб'єкта з політичною реальністю, яка охоплює його дії та орієнтації щодо політичної практики [6, с. 592-593]. Її характер значною мірою залежить від існуючих у суспільстві традицій щодо легітимації політичних рішень чи дій, визнання їх юридичної правомірності та законності. Ця традиційна легітимація може трансформуватися у залежності від існуючого політичного режиму, який встановлює рамки політичної поведінки. Інший підхід пропонує розглядати політичний протест як один з видів політичної участі. Протест політичний (лат. *protestor* – публічно доводити, грец. – політика) – вид політ. участі, що виражається у негативному ставленні до політ. системи в цілому або до її окремих елементів, норм, цінностей у відкритій, демонстративній формі. [7, с. 557]. У політичній науці політичну участь пояснюють як інституціоналізований механізм впливу громадян на функціонування політичної системи, формування політичних інститутів та процес вироблення політичних рішень, за допомогою якого реалізуються артикульовані політичні інтереси. Цю політологічну категорію відносять до сфери активних аспектів дій особистості. Основним суб'єктом політичної участі є громадянин, активність якого не пов'язана з виконанням своїх безпосередніх службових обов'язків. При цьому, як зазначає українська дослідниця Н. Ротар, відкритою залишається дискусія щодо форм і характеру участі негромадян у політичних процесах країн де вони проживають.

Актуальною проблемою залишається визначення суті протестної політичної участі в контексті її інституційних характеристик та через її зв'язок з політичною опозицією. Цікавим у цьому контексті є підхід польського ученого Т. Жиро який вважає, що політичний протест найчастіше реалізується у скоординованих політичних акціях проти політичних лідерів чи політичної системи у цілому. Ці акції можуть набувати двох форм – протесту, якщо акції опозиції мають на меті змінити структуру правління, виступають за радикальну реорганізацію політичної системи чи вимагають визнати свою суб'єктність у політичному процесі; або тиск – в разі, якщо опозиційна група що ініціювала протестні виступи, розуміється політичним керівництвом країни як легітимований член політичної системи [10, с. 122].

На думку українського дослідника Є. Лисеєнко, політичну участь варто розглядати як процес залучення громадян у політичні та владні процеси. Таке залучення може мати різні форми, проявляючись як на вербально-емоційному, так і на інструментальному рівнях. На вербально-емоційному рівні політична участь

характеризується певним ступенем спільного інтересу громадян до політичних подій які відбуваються в країні, ступенем і характером політичної інформованості і політичної компетентності. Інструментальний рівень представляє собою інший бік політичної участі, пов'язаний з активною політичною діяльністю громадян. До форм прояву цього виду політичної участі відносяться такі дії громадян як участь у виборах, участь в акціях протесту/підтримки (демонстраціях, мітингах, страйках, голодуваннях), членство в політичних і суспільних організаціях, звернення в різноманітні державні і суспільні інстанції тощо [5, с. 282].

Українська дослідниця О. Максимова пропонує застосовувати наведені вище рівні політичної участі і до окреслення рівнів політичного протесту. Політичним протестом визначають негативну реакцію, чи негативний вплив індивіда (групи) на політичну ситуацію, яка склалась у суспільстві чи конкретні дії влади, які зачіпають суспільство. Як вже згадувалось вище, він може проявлятися на вербально-емоційному та інституційному рівнях. Причиною дестабілізаційного впливу на політичне середовище найчастіше виступає інституційний рівень політичного протесту, тоді як вербально-емоційний рівень не завжди може зачіпати основи політичної стабільності та нести загрозу політичному та громадському порядку.

Існує ще одна точка зору, прихильники якої пропонують розглядати політичний протест як більш широке ніж політична участь поняття, розширюючи його до рівня суспільної свідомості та соціальних настроїв протестного характеру. Ч. Тіллі, Т. Скокпол і С. Терроу стверджували, що ми повинні починати пояснення протесту з вивчення соціальних і політичних структур (Т. Скокпол); політичної мобілізації (Ч. Тіллі); масових соціальних змін (С. Терроу).

Не заперечуючи важливість морально-психологічних, загальнокультурних та політико-культурних впливів на протестні дії, на створення загальнополітичного тла для можливих виступів, маємо зауважити, що вони не завжди знаходяться у прямій залежності, та не є одновимірними явищами та теоретичними феноменами.

Такої позиції дотримувався і американський дослідник Т. Гар. Суть аргументації моделі, котра була розроблена в його роботі «Чому люди бунтують» полягає в наступному: щоб дослідити політичний протест і бунт – як у загальному і цілому, так і в окремих проявах, – ми повинні піддати аналізу три загальних фактори. Перший – це вивчення незадоволення людей (відносні депривації) разом із аналізом тих соцієнтальних умов, котрі породжують незадоволення. Другим фактором є виправдання чи переконання людей з приводу того, чи виправданий ризик, якому вони піддають себе, здійснюючи політичні акції та з приводу вірогідності того, що ж саме вони отримують від цього. Третій фактор – це баланс між здатністю незадоволених людей до дій – тобто тими способами, котрими вони можуть організуватися, - і здатністю уряду придушити чи каналювати ці дії, сформально розглядає політичний протест як форму політичної поведінки особи чи соціальної спільноти у політичних процесах. Російська дослідниця О. Єпіфанова зауважує, що «протест – це політична поведінка, форма участі особи і/або спільноти у здійсненні політичної влади, захисті своїх політичних інтересів через дії чи бездіяльність» [9, с. 30]. При цьому багато російських дослідників вважає, що політичний протест є фактором який не сприяє стабільності політичної системи. Така думка є доволі розповсюдженою у політичній науці. При цьому, на думку російської дослідниці І. Савченко, політичний протест є дестабілізуючим, загрозливим фактором для політичної системи навіть якщо він проходить у рамках конвенційної (дозволеної законом) політичної поведінки. Схожу позицію займає російський дослідник В. Сафронов, який вважає, що насильницькі, протестні дії складають одномірну ієрархію. На його думку «конвенціональна політична поведінка побудована у відповідності з нормами права чи традиції, котрі регулюють участь людей у політиці при даному режиму. Не конвенціональна політична поведінка порушує ці норми і виражається в прямій політичній дії, минаючи систему представницьких інтересів, залишаючись у той

же час у рамках закону. Політичний протест відрізняється від не конвенціональної поведінки тим, що ці акції не передбачені законом, але й не передбачають звернення до насильства [8, с. 117]. Схожий підхід пропонує американський учений С. Терроу. Він пропонує визначати політичний протест як «використання руйнівних колективних дій націлених на інститути, еліти, володарюючі та інші групи, які здійснюються для досягнення певних колективних цілей і вимог протестуючих [4, с. 150].

Представники іншого підходу, зокрема В. Костюшев та В. Горьковенко вважають, що тільки певні види протестних дій мають не конвенціональний характер, тоді як значна їх частина не є деструктивною чи загрозовою для політичного простору держави. Така позиція виглядає більш конструктивною, оскільки політичний протест не завжди має форму дії загрозового характеру для політики чи безпеки держави і громадян. Подібне навантаження несе сучасний флеш-моб, як нова форма і протесту, і звернення чи загострення уваги влади і суспільства на певну нагальну проблему. Більш того, більшість сучасних демократій надають своїм громадянам право на політичний чи соціальний протест, переводячи його у законодавчо врегульоване русло (не тільки у плані висловлення незгоди, а й, що особливо важливо, у обов'язковості реакції на протест).
Уз цьому владі пропонує розглядати політичний протест американські учені Дж. Дженкінс та Б. Кландермас. Вони розглядають його як «колективну дію або систему колективних дій, спрямованих на зміну систем представницької і/чи виконавчої влади, здійснюваної державної політики чи взаємовідносин між громадянами і державою в цілому» [11, с. 6]. Виключення складають авторитарні чи тоталітарні політичні режими, кожен з яких по своєму обмежує, чи унеможлиблює можливість законодавчо закріпленого, конвенціонального політичного протесту.

Отож, підсумовуючи маємо зазначити, що до особливостей політичного протесту учені відносять:

Політичний протест є об'єктивною політичною категорією, явищем яке у різних формах існує у будь-якому політичному режимі. Його визначають як вид політичної діяльності, участі чи поведінки яка здійснюється окремим індивідом чи соціальною групою, проходить у активній чи пасивній формі, і може призвести до дестабілізації політичного життя. На думку автора, діяльність, участь чи поведінка постають у різних дослідників формами вияву незгоди (протесту) окремої особи чи певної соціальної спільноти з політичним курсом держави, рішеннями законодавчих, виконавчих чи судових органів влади та ін.

Поряд із цим, політичний протест визначають як відмову(об'єктивну чи суб'єктивну) залучених до нього індивідів і груп від конструктивного співробітництва з існуючими правовими, соціальними, політичними інститутами та можливостями участі і впливу на політичне середовище та діяльність владних структур.

У будь-якому суспільстві не залежно від політичного устрою та ефективних чи неефективних дій влади, існують особи і соціальні групи, які внаслідок своєї об'єктивної сутності схильні до політичного протесту часто ігноруючи законні, достатньо ефективні представницькі можливості.

Політичний протест виникає і існує не тільки через існування не ефективної політичної влади, дії орієнтованих на протести індивідів та соціальних груп, але й через існування в суспільстві певних етнічних, релігійних, мовних та ін. проблем. Вони не завжди є безпосередньою причиною, чи прямим каталізатором протесту, скоріше ґрунтом, на якому може виникнути, чи який можуть використати для політичного протесту. У огляду на це, проблематика виникнення, розвитку, етапів проходження та регулювання політичного протесту постає важливим завданням для подальших наукових розвідок у цьому напрямі.

Використана література:

1. Бабкін В. Д. Політичний протест. Навч. посібник для студентів вищ.навч. закладів / В. Д. Бабкін. – К.: Генеза, 1997. – 400 с.
2. Вільчинська І. Ю. Політична активність: контури когнітивної моделі Г.В. Пушкарьової / І. Ю. Вільчинська. // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журнал. – К.: Міленіум, 2012. – С. 214-218.
3. Гарт Т. Р. Почему люди бунтуют / Т. Р. Гарт. – СПб.: Питер, 2005. – 461 с.: ил. – Серия «Мастера социологии».
4. Костюшев В. В. Горьковенко В. В. Социологическое описание коллективных протестных действий: информационная база данных акций протеста (PRODAT-SPb) / В.В. Костюшев, В.В. Горьковенко // Общественные движения в современной России: от социальной проблемы к коллективному действию. – М.: Ин-т социологии РАН. – 1999. – С. 144-177.
5. Лисенко Е. В. Политическое участие населения Украины: особенности, характер, формы / Е. В. Лисенко // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства. – К., 2010. – Вип.16. – С.281-284.
6. Полішкарєва О. Політична поведінка. Політологічний словник: [Навч. посіб. для студ. вищ.навч. закл.] / За ред. М. Ф. Головатого та О. В. Антонюка. – К.: МАУП, 2005. – 792 с.
7. Потест політичний // Політологія: навчальний енциклопедичний словник довідник для студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації / За наук.ред.д-ра політ.н. Н.М. Хоми, В. Денисенко, О. М. Сорба, Л. Я. Угрин та ін. – Львів: «Новий Світ - 200», 2014. – 779 с.
8. Сафронов В. В. Потенциал протеста и демократическая перспектива / В.В. Сафронов // Журнал социологии и социальной антропологии. – М., 1998. – Вып. 4. – Т. 1. – 117 с.
9. Ефанова Е. В. Молодежный экстремизм как форма политического протеста / Е. В. Ефанова // Власть. – М., 2011. – №8. – С. 30-33.
10. Жиро Т. Политология / Жиро Т. – Х.: Изд-во Гуманитарный Центр, 2006. – 122 с.
11. Jenkins J.S., Klandermas B. The Politics of Protest. Comparative Perspectives on State and Social Movements. – Univ. Of Minnesota Press: UCL Press. 1995/R.6.

Дмитренко С. Политический протест: теоретические основы исследования понятия в статье проанализированы подходы к объяснению феномена политического протеста. Указывается на актуальность исследования проблематики политического протеста в Украине, поскольку политическая и общественная практика последних лет требует взвешенного и глубокого политического анализа этого явления.

Рассмотрены основные подходы к объяснению этого сложного общественно-политического феномена в рамках национальных политических школ на постсоветском пространстве, в Европе и США. Сделана попытка обозначить теоретические рамки исследования политического протеста. Указано, что политический протест возник и существует не только в виду функционирования не эффективной политической власти, или действий ориентированных на протесты индивидов и социальных групп, но и в связи с объективным существованием в обществе этнических, религиозных, языковых и других причин для протестных настроений.

Ключевые слова: политический протест, политика, политическая жизнь.

Dmytrenko S. *Political protest: theoretical bases for the concept examination*

In the article main approaches to the definition of political protest phenomenon were analyzed. The topicality of the political protest in Ukraine was emphasized because political and social reality of the past several years raises the necessity to analyze this phenomenon deeply and completely.

Main approaches to determination of this complicated social phenomenon given by different national schools of political science in Post Soviet countries, Europe and USA were

examined. In the article was made an attempt to point out theoretical framework of political protest research. Political protest arises and exists not only due to inefficient political power or actions of individuals or social groups oriented on protest were found out. But also due to different reasons such as ethnicity, religion, language objectively present in society and causing protesting mood.

Keywords: political protest, politics, political life.

УДК 329-055.2

Карнаух А. А., Левінська З. С.

РІЗНОМАНІТНІСТЬ ПІДХОДІВ ДО ТИПОЛОГІЇ ЖІНОЧИХ РУХІВ

Невід'ємною частиною становлення, розвитку та діяльності жіночого руху є його класифікація. Різноманітність типологій жіночих рухів підтверджують його провідне місце у суспільно-політичному житті.

Ключові слова: жіночий рух, український жіночий рух, ідеологія, фемінізм, фемінізація, типологія жіночого руху, історичний досвід, консервативний напрям, ліберальний напрям, радикальний напрям жіночого руху.

Дослідження жіночого руху набуває особливого значення в умовах трансформації та соціально-політичних змін в суспільному житті. Відбувається масове залучення жінок до участі у різних сферах суспільно-політичного життя. Проблема прав жінок стосується сфери комунікації та взаємодії жіночого руху і влади, саме тому визначення поняття і типології жіночого руху є дуже актуальною проблемою сьогодення в українському політичному просторі, а також за його межами. Поняття жіночого руху має свою досить довгу передісторію. У XIX – XX ст. в науковому середовищі даний термін використовувався у широкому та вузькому значеннях. У широкому сенсі він означав участь жінок у визвольному русі, у вузькому – самоорганізацію у союзи та спільноти з метою досягнення рівних з чоловіками громадянських і політичних прав. В Україні жіночий рух формувався переважно під впливом загальноєвропейського руху, однак мав і свої, властиві тільки Україні, прояви та форми розвитку, зумовлені територіальним розмежуванням країни та специфічним становищем нації, яка за історичними обставинами перебувала у складі різних країн. Жіночий рух України не є абсолютно новим явищем в українському соціумі, доцільніше було б говорити про його відродження. Українське суспільство має історичний досвід існування жіночого руху і тому, на сьогодні, саме на етапі його сучасного становлення, в умовах пошуку об'єднавчої ідеї та формування ідеології, надзвичайно важливими є знання його історичних передумов, усвідомлення традицій, а також визначення структури самого жіночого руху, без яких розвиток на сучасному етапі не має перспективи.

Метою даної статті є визначення поняття жіночого руху, а також здійснення комплексного аналізу основних ідеологічних течій і класифікацій жіночого руху на базі робіт як вітчизняних, так і зарубіжних науковців.

Феномен участі жінки у діяльності жіночих рухів України породжений діалектичною єдністю потреби національного визнання та потреби відстоювання свого статусу як рівноправного члена соціуму. Українська жінка, шляхом досягнення національного визнання, вбачає можливість здобути рівність у всіх суспільних сферах життя.

Проблемами історії становлення, а також типологією українського жіночого руху займалися такі вітчизняні дослідники: М. Богачевська-Хомяк, Л. Смоляр, О. Маланчук-Рибак, О. Кісь, Т. Мельник, Н. Ковалишина та багато інших. Окремо слід відзначити працю Ярош О. Б., присвячену дослідженням жіночих організацій України та їх ролі і діяльності у політиці в кінці XX ст.[1] У своїй праці «Дума України - жіночого роду» відома дослідниця генези жіночого руху М. Богачевська-Хомяк розкрила свої погляди на діяльність жінок і жіночих